

Watertoren Belvédère

Generaal Foulkesweg 106 Wageningen

Uitvoering:

Opdrachtgever:

Lieve Vrouw ter Eem Klooster
Daam Fockemalaan 22
3818 KG Amersfoort

INHOUDSOPGAVE

Inleiding	pag. 3
Gegevens	pag. 4
1. Algemeen watertorens	pag. 5
2. Historie Belvédère	pag. 6
2. Redengevende omschrijving	pag. 7
Bronvermelding	pag. 8
Bijlage foto's	pag. 9

Inleiding

Deze bijlage is geschreven in opdracht van BOEi-Nationale Maatschappij tot Behoud, Ontwikkeling en Exploitatie van Industrieel Erfgoed ten behoeve van het verzoek om ontheffing van het Bestemmingsplan Buitengebied, ter informatie voor het opnemen van de cultuurhistorische waarden en planologische bescherming van de watertoren in de wijziging van dat bestemmingsplan.

Bart van Aller

Doorwerth 25-02-2013

Gegevens

Adresgegevens:

Straat: Generaal Foulkesweg

Huisnummer: 106

Plaats: Wageningen

Gemeente: Wageningen

Provincie: Gelderland

Kadastrale gegevens:

Gemeente: Wageningen

Sectie: E

Perceelnummer: WGN00E 05234G0000

Ontstaan: 03-07-1990

Eigendom:

BOEI -Nationale Maatschappij tot Behoud, Ontwikkeling en Exploitatie van Industrieel Erfgoed

Beschermde Status:

Gemeentelijk monument

Ingeschreven: 23-11-1999

Planologische Status Omgeving:

Perceel in Natura 2000-gebied

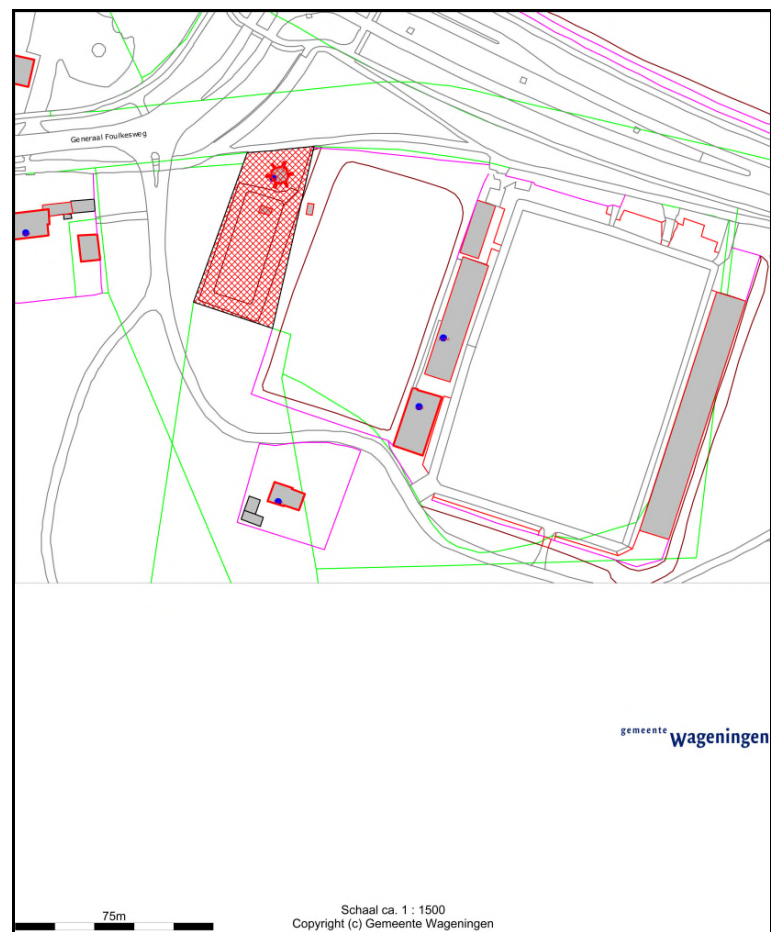

Fig. 1 Kadastrale kaart Bron: Gemeente Wageningen

1. Algemeen

Watertorens

Watertorens zijn boodschappers uit ons verleden en werden voornamelijk tussen 1836 en 1970 overal in Nederland gebouwd voor de watervoorziening van huishoudens, industrie, landbouw, spoorwegen en parken. Watertorens werden oorspronkelijk gebouwd om een continue aanvoer van schoon drinkwater te waarborgen en het waterleidingsysteem van voldoende druk te voorzien en zijn vooral belangrijk geweest voor de gezondheid en levensduur van de Nederlandse bevolking. De eerste watertorens werden gebouwd om de woonhuizen in grote steden van schoon drinkwater te voorzien. Ze zijn inmiddels zeldzaam geworden er komen geen nieuwe torens meer bij gekomen. Ze werden gezien als iconen van vooruitgang en welvaart, waarbij veel aandacht werd besteed aan bouw en vormgeving. Gerenommeerde architecten werden gevraagd om spraakmakende ontwerpen te maken voor watertorens. Sommigen architecten specialiseerden zich zelfs in de bouw van watertorens, zoals bv. Jan Schotel (1845-1912) en Hendrik Sangster (1892-1971). Sangster was heel uitgesproken over de esthetische kwaliteit van het ontwerp en stelde: '....er zal moeten worden gestreefd naar een min of meer monumentaal bouwwerk (...)'. Zijn denkbeelden zijn te herkennen in o.a. de watertoren van Aalsmeer, die in art-decostijl is vormgegeven.

Watertorens maken deel uit van onze geschiedenis en dragen bij aan de identiteit van het historische cultuurlandschap en de eigenheid van de streek. Vanwege hun formaat zijn watertorens vaak van verre te herkennen. De maatschappelijke aandacht voor dit gebouwde erfgoed is groeiende. In totaal zijn er 190 beschermde torens in Nederland, in sommige gevallen beschermd door de provincie of door een gemeente. Doordat tegenwoordig steeds vaker pompsystemen worden ingezet verliezen steeds meer watertorens hun oorspronkelijke functie en hebben ze alleen nog een toekomst als ze een nieuwe economische bestemming krijgen, als bijvoorbeeld woning of kantoor. Dit stelt geheel andere eisen aan het gebouw. Denk hierbij aan extra daglicht, sanitaire voorzieningen en meer leefcomfort. Met de nodige kennis kan dit soort veranderingen op een goede manier worden vormgegeven, met respect voor de cultuurhistorische en architectonische waarden van het monument. Juist de karakteristieke kwaliteiten kunnen de toren in zijn nieuwe functie een meerwaarde bieden. De kunst is een balans te vinden tussen behoud van het monumentale karakter en een duurzame, nieuwe invulling.

De transformatie van zo'n toren met kolossaal waterreservoir naar hotel, vergadercentrum, restaurant of woning vraagt vaak om forse bouwkundige ingrepen.

Voor een succesvolle verbouwing en herbestemming van een monumentale watertoren doen gemeenten en waterleidingbedrijven de watertorens steeds vaker over aan kopers die er een nieuwe functie aan willen en kunnen geven, waarbij het van belang is het monumentale en karakteristieke exterieur en interieur zoveel mogelijk te behouden, hetgeen op gespannen voet kan staan met de ingrepen, nodig voor de transformatie. Steeds meer fraaie voorbeelden laten zien dat verbouwing en herbestemming heel goed uit te voeren zijn met inachtneming van historie en architectuur. Dit vraagt wel om de juiste kennis en een goede voorbereiding. Ervaring dialoog, samenwerking en vakmanschap vormen de basis van een geslaagd project.

Verwezen moge worden naar de in januari 2013 verschenen brochure "Een toekomst voor Watertorens" van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed".

Historie Belvédère Wageningen

Eind 19e eeuw begon men in te zien dat het water van het overgrote deel van de twaalf stadspompen uit de 18e eeuw in de stad sterk vervuild was, waardoor de gebruikers van dit water blootstonden aan diverse infectieziekten. De oorzaak hiervan lag in lekkende beerputten, het ontbreken van een tonnenstelsel en de vele mesthopen die her en der in de stad en het buitengebied verspreid lagen. Toen Europa in 1892 geteisterd werd door een cholera-epidemie begon ook de Wageningse gemeenteraad zich zorgen te maken.

Fig. 2 Belvédère vóór de verwoesting van 1944

Na veel geharrewar werd uiteindelijk in 1897 besloten een waterleiding aan te leggen en op de Wageningse berg het grondwater op te pompen. Daartoe werden onderaan de berg waterputten geslagen met een pompstation vanwaar het water naar een bovenop de berg te bouwen nieuwe watertoren gevoerd zou worden. Deze toren, "Belvédère" genaamd was ontworpen door de architect Roelof Kuipers. De toren was 20 meter hoog, maar diende door zijn unieke plaats op de top van de berg als uitkijktoren die jaarlijks van 15 mei tot 1 oktober in exploitatie werd gegeven bij de VVV.

Op de avond van 27 september 1944 werd deze toren door geallieerd vuur vanuit de Betuwe verwoest. Het daarachter gelegen ondergrondse reservoir had als onderkomen voor de Duitsers gediend en was de directe aanleiding om de watertoren als oriëntatie- en richtpunt te nemen. Om via rijksinstanties tot het herbouwen van de watertoren te komen was geen eenvoudige opgave. In april 1947 begon de sloop van de ruïne van de oude toren en kon de wederopbouw beginnen. Het ontwerp van de nieuwe toren in de trant van de Delftse School werd gemaakt door Ir. Th. Koch uit Haarlem. Op 15 april 1948 was de nieuwe "Belvédère" gereed. De toren was nu 30 meter hoog met een reservoir van 130 m². Net als zijn voorganger werd de watertoren voorzien van een uitzichttoren, die door de VVV werd geëxploiteerd. Men moest wel even wennen aan de nieuwe toren. In de Veluwestand stond indertijd:

"Het met klimop begroeide met het natuurschoon een eenheid geworden fraaie gebouw, dat ook als uitkijktoren goede diensten bewees en door de VVV als zodanig werd geëxploiteerd, wordt vervangen door een peperbus-achtige monstruositeit, die met omgeving in zichtbare onmin zal komen te leven, maar die we op gezag van deskundigen 'mooi' zullen dienen te vinden. In ieder geval is de nieuwe toren nuttiger dan wijlen de "Belvédère", want hij werd tien meter hoger".

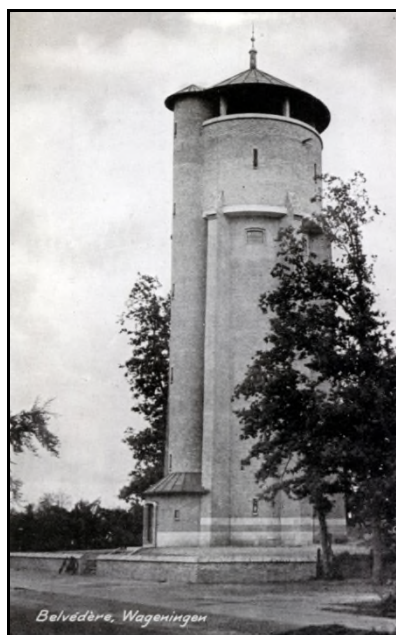

Fig. 3 Belvédère na de herbouw kort na de bouw

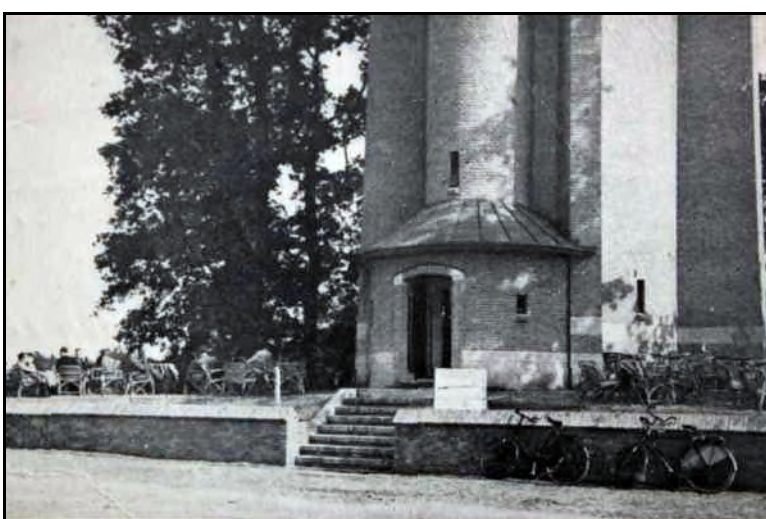

Fig. 4 Belvédère met het terras ca. 1950

keangeevenae omschrijving (zoals vermeld in het gemeentelijke monumentenregister)

Omschrijving

Taps toelopende watertoren, opgetrokken in gele baksteen met een skelet en een reservoir van gewapend beton. Het tentdak heeft een koperen afdekking en een pinakelvormige bekroning. De ronde watertoren wordt vertikaal geleed door steunberen die tot aan het uitkragende reservoir lopen. Over de volle hoogte van de toren is een torenvormige erker uitgemetseld, die beëindigd wordt door een eveneens met koper bekleed tentdak. In de arkel zijn op verschillende verdiepingshoogten smalle staande vensters geplaatst. Aan de voet van deze uitbouw bevindt zich de entree, in een half rond uitgebouwde portiek onder een half rond, koperen tentdak. De ingang bestaat uit een getoogde deur die geplaatst is in een uitgemetselde omlijsting met natuurstenen aanzetstenen. Het ronde reservoir wordt aan de onder- en bovenzijde afgesloten door een betonnen, grijs geschilderde rand. Rondom zijn in het reservoir smalle staande vensters geplaatst. Op het reservoir, onder het op betonnen staanders geplaatste dak, bevindt zich het uitzichtplatform.

Waardering

Cultuurhistorische waarden

De watertoren is van algemeen belang vanwege de cultuurhistorische waarde door de betekenis van de toren voor de drinkwatervoorziening in de gemeente.

Architectuur- en kunsthistorische waarden

De watertoren is van algemeen belang vanwege de architectuurhistorische waarde als voorbeeld van een watertoren, ontworpen in de stijl van de Delftse School en als voorbeeld van een ontwerp uit het oeuvre van de architect Koch.

Gaafheid en herkenbaarheid

De watertoren is gaaf in hoofdvorm, materiaalgebruik en detaillering.

Situationele en ensemblewaarde

De watertoren heeft een bijzondere beeldbepalende waarde als markeringspunt bij de entree naar Wageningen.

Bronvermelding

Literatuur

Ad Rietveld, *Honderd jaar leidingwater in Wageningen*, Apeldoorn, 1998

Websites

- Een toekomst voor watertorens: Handreiking voor het herbestemmen en verbouwen van monumentale watertorens
<http://www.cultureelerfgoed.nl/sites/default/files/u4/lrDEFwatertorens.pdf>

Overig

Redengevende omschrijving Gemeente Wageningen via de Afdeling Monumentenzorg

Foto's

Alle foto's, tenzij anders vermeld, in dit rapport zijn gemaakt door of in het bezit van Bart van Aller

Bijlage Foto's

Fig. 5,6,7 Interieur Watertoren Bron: RCE Amersfoort